

Ю. І. Блажевич, Н. Ю. Балабуст, О. І. Блажевич

ВИПУСКНИКИ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ – УРОДЖЕНЦІ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ

В статті на основі видання «Видавничого дому Києво-Могилянської академії» енциклопедії «Київська духовна академія в іменах: 1819-1924», в якій вміщено понад 600 біографічних статей, написаних на підставі вивчення значного масиву джерел, зокрема й уперше введених до наукового обігу, висвітлено значний вклад у становлення і розвиток православ'я в Правобережній Україні, інкорпорованій до складу Російської імперії після поділів Речі Посполитої, уродженців Подільського краю – студентів Київської Духовної академії протягом усього періоду її існування. Необхідно зазначити, що вихованці-подоляни цього вищого духовного навчального закладу працювали на різних посадах в парафіях, монастирях, закладних духовних закладах (школах, училищах, семінаріях, академіях), єпархіальних консисторіях, архієреями та вікарними єпископами в українських містах та селах.

Аналіз вищезазначеного видання засвідчив, що на відміну від інших енциклопедичних видань, де інформацію про видатних діячів подано в скороченому варіанті, тут вміщено повноформатні біографічні статті з широкими відомостями про особу (від місця народження до всіх етапів освіти, тем захищених випускних творів і дисертацій; місця служби чи церковного служіння; посади; громадські доручення; нагороди і відзнаки; обставини і місце смерті та поховання тощо). До біографічної частини обов'язково додавався бібліографічний опис головних друкованих праць, назви архівних установ і фондів, опубліковані джерела й література про цю особу та її життєвий шлях.

За підрахунками авторів у двотомному енциклопедичному виданні вміщено бібліографічні дані про 22-ох представників Подільського краю, які здобували вищу освіту в Київській духовній академії.

В цій статті, враховуючи її обмежений обсяг, авторами висвітлено діяльність лише 7 визначних випускників КДА – уродженців Подільської губернії: четверо з них були правлячими архієреями, троє – знані церковні і громадські діячі. Подальші дослідження будуть опубліковані в інших статтях. До речі, як встановлено авторами, на навчання до початку 1830-х років потрапляли виятково випускники духовних семінарій Київського духовного округу, зокрема й з Подільської духовної семінарії. З 1831 року географія семінарій розширилася за рахунок вихідців із російської глибинки – єпархій європейської та азіатської частини імперії, а також з Кавказу і Молдавії. З кінця 1830-х років до складу студентів КДА систематично приймали православних румунів, сербів, болгар, чорногорців, греків, сирійців, японців. Це давало можливість налагоджувати тісне спілкування, а в подальшому, плідне співробітництво між представниками різних Помісних Православних Церков, які закінчували Київську духовну академію.

Водночас автори зазначають, що навчання студентів академії носило проімперський характер, у багатьох випадках було ідеологічно заангажованим. За задумом керівників духовного відомства Росії – Священного Синоду, головне завдання академії вищого рівня (а

їх в імперії було чотири – окрім Київської, в Москві, Санкт-Петербурзі і Казані) – це виховання добродесних і освічених служителів слова Божого, вірнопідданих і законслухняних громадян імперії.

Уродженці Поділля, які навчалися у Київській духовній академії, в основному були вихідцями із бідних багатодітних родин переважно сільських священників, дияконів, паламарів тощо, тому академічний диплом був заповітною мрією, своєрідною перелупкою до успішного кар'єрного зростання та досягнення вищих соціальних щаблів. Тут необхідно зазначити, що починаючи з 1869 р., статуту духовних академії не висували жодних станових обмежень до вступників. Головним чинником для вступу було два критерії – православне віросповідання і завершене навчання в духовній семінарії або в повній класичній гімназії (із викладанням давньогрецької і латинської мов). Тож той із семінаристів, хто прагнув продовжувати освіту в академії, мав надзвичайно потужний стимул для сумлінного навчання.

Ключові слова: Київська духовна академія, студенти, уродженці Поділля, Російська імперія, церковне служіння, громадські доручення, наукові і церковно-історичні дослідження, парафії, навчально-духовні заклади, єпархії.

Актуальність проблеми та стан її вивчення. Релігійний «Ренесанс», який повноводною рікою заповнив духовний простір незалежної України, ще раз підкреслив нездоланну силу і прагнення мільйонів українців прилучитися до чистого джерела Слова Божого, самобутнього українського православ'я, народних звичаїв, традицій, обрядів і віри. Вітчизняні та діаспорні церковні історики, світські вчені, краєзнавці, журналісти розпочали клопітку роботу над архівними документами, історичними джерелами, матеріалами періодичних видань та мемуаристики щодо повернення із небуття цілих пластів релігійної історії, як України в цілому, так і окремих її регіонів, зокрема й Поділля.

Зрозуміло, що нині вони звертаються й до наукової та творчої спадщини минулого, особливо до досягнень київської духовно-академічної науки XIX – початку XX ст. у царині догматичного, морального і порівняльного богослов'я, біблієзнавства, патрології, літургії, гомілетики, церковного права, історії Церкви, філософії, мовознавства, історії літератури та ін. Так, наприклад, із трьох найбільш значущих праць у царині православної догматики, написаних у Росії в XIX ст. дві належать вихованцям київської богословської школи – академіку митрополиту Макарію (Булгакову, 1816-1882) доктору богослов'я, професору і ректору КДА, єпископу Сильвестру (Малеванському, 1828-1908). Відомі також твори вихованців Київської духовної академії А. Булгакова, М. Олесницького, М. Стелецького, К. Скворцова, М. Оксіюка, Я. Амфітеатрова, М. Петрова, Ф. Титова, С. Гогоцького та багатьох інших. Значний доробок в цьому плані зроблений й вихідцями академії – уродженцями Подільської губернії. Більшість з них були прекрасними священнослужителями, церковними діячами, богословами, церковними істориками, педагогами, науковцями, краєзнавцями, письменниками, громадськими активістами тощо. Цінні матеріали щодо цього протягом XIX-XX ст. накопичились в журналі «Праці Київської духовної акаде-

мії», творах Ф. Титова «До питання про значення Київської Академії для православ'я і руської народності в XVII-XVIII ст.», «До історії Київської духовної академії. Книга 3: Вихованці Академії на службі в Києво-Печерській лаврі...», «Біографічний словник випускників Київської духовної академії 1819-1920 рр.: матеріали із зібрання професора, протоієрея Ф.І. Титова і архіву КДА: в 4 т.» (упорядник В.І. Ульяновський. Т.1. Київ, 2014).

Великий масив матеріалів, особливо управлінського напрямку, знаходиться в «Повному зібранні законів Російської імперії», біографічного – в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, в обласних державних архівах та інших установах.

Частина цих документів і матеріалів опрацьована і узагальнена у вищезгаданому двотомнику «Київська Духовна Академія в іменах: 1819-1924» авторським колективом у складі 18 науковців (упорядник і науковий редактор доктор філософських наук, професор Ткачук М.А.). Праця присвячена 400-літтю Києво-Могилянської академії – спадкоємницею якої протягом XIX та на початку XX ст. була Київська духовна академія, а з 1920 по 1924 рр. – Київська православна богословська академія.

Метою цієї статті є висвітлення життєвого і духовного шляху уродженців Поділля – випускників Київської духовної академії.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалось, за підрахунками авторів в енциклопедичному виданні вміщено бібліографічні дані про 22-ох представників Подільського краю, які закінчили цю академію протягом 1819-1924 рр. Як свідчать статuti духовних академії Російської імперії, зокрема й Київської, безпосередніми цілями цих духовних навчальних закладів було навчання і виховання майбутніх священнослужителів в дусі відомого лозунгу Уварова «Самодержав'я і православ'я, народність», як важливого чинника для утвердження імперського режиму, повної трансформації життя на приєднаних територіях, зокрема й Поділля, за самодержавним взірцем і зробив ставку на православ'я, як провідний напрямок інкорпораційної та конфесійної політики самодержавства, який спрямував на нищення будь – яких самобутніх рис українського православ'я, перетворення його духівників на служителів імперських інтересів. За задумом царського уряду і Священного Синоду православні храми, парафії і духовні навчальні заклади повинні були стати найголовнішими місцями зрощення українців, зокрема й подолян, внаслідок уніфікації всіх сторін життя за імперськими та синодальними стандартами. Зрозуміло, що безумовне виконання цих завдань покладалась, в першу чергу, на вихованців духовних академії, яких в Російській державі було утворено 4: в Києві, Москві, Санкт-Петербурзі і Казані. Починаючи з другої половини XIX ст. в основних статутах духовних академії не висувалось жодних станових обмежень до вступників, в більшості випадків, із бідних багатодітних сімей переважно сільських священників, дияконів, паламарів. Тому, в осно-

вному, студенти – подоляни, які навчалися в Київській духовній академії, були з таких священицьких родин.

Необхідно також відзначити, що організація чотирьохрічного навчального процесу у КДА, так само, як і в інших духовних академіях, здійснювалась у чіткій відповідності до статутних вимог і нормативних документів синодальних структур, які опікувалися питаннями освіти. Так, наприклад, протягом 1814-1869 рр. студенти КДА вчилися у двох відділеннях. У нижчому відділенні головна увага приділялась опануванню філософських дисциплін (історії філософії, логіки, психології, метафізики, моральної філософії). Окрім того викладалися словесність, історія та математика. У вищому відділенні вивчали богословські предмети (догматичне, моральне, викривальне, «співбесідне» богослов'я, Святе Письмо, герменевтику, канонічне право, церковні історію, археологію, географію, словесність). Ще з 1841 р. до переліку дисциплін вищого відділення входила патрологія, а з 1867 р. – педагогіка. Протягом усього академічного курсу тривало поглиблене вивчення мов – грецької, латини, єврейської, німецької і французької (в Київській духовній академії в 1825-1844 рр. додавалась ще польська мова). Статут у 1869 р., визначав їхньою першочерговою метою підготовку не тільки пасторів Церкви, а й викладачів для навчальних закладів духовного відомства. Задля реалізації цього завдання в академіях було відкрито три відділення – богословське, церковно-історичне та церковно-практичне (поділ на нижче і вище відділення скасовувався), а навчальні програми сформовано за принципом відповідної спеціалізації дисциплін (вибір студентом певного відділення здійснювався відразу після зарахування на перший курс). До спеціальних предметів богословського відділення належали догматичне богослов'я з історичним викладом догматів, моральне і порівняльне богослов'я, патристика, єврейська мова та біблійна археологія. Студенти церковно-історичного відділення вивчали біблійну історію Старого й Нового Завітів, загальну церковну історію, історію Російської Церкви, історію та викриття російського розколу, цивільні – загальну та російську історію. Повний академічний курс залишався чотирьохрічний, однак закінчити його мали змогу лише ті студенти, які протягом третього року навчання підготували твір, визнаний академічною Радою задовільним для присудження кандидатського ступеня, і склали іспити за цей рік на «відмінно» (решту вихованців випускали після третього курсу із званням «дійсного студента»). На четвертому курсі навчання такі студенти у статусі магістрантів займалися спеціалізованим вивченням обраних предметів, з яких складали магістерські іспити й давали пробні лекції. Той, хто встигав протягом четвертого року підготувати й публічно захистити магістерську дисертацію, здобував ступінь магістра богослов'я. Однак переважна більшість магістрантів обмежувалась складанням магістерських іспитів, виходячи з Академії зі ступенем кандидата богослов'я й зберігаючи право на присудження ступеня магістра на підставі захисту друкованої дисертації без додаткових екзаменів [2, с.545-546].

Як свідчить аналіз бібліографічних відомостей вихованців КМА – уродженців Подільської губернії, більшість з них закінчували четвертий курс і отримували певну наукову ступінь. Так, наприклад, Афанасій (в миру Борисович Павло Іванович, 1806-1847) архимандрит, випускник і викладач КДА, церковний педагог та адміністратор, народився у с. Петриківці Літинського повіту Подільської губернії (нині – Хмельницького району Вінницької області) у сім'ї священика. Навчався у Подільській духовній семінарії (1825-1831 рр.) та Київській духовній академії (1831-1835 рр.), де здобув ступінь магістра богослов'я і словесних наук. Після закінчення навчання він три роки працював у Київській духовній семінарії, там прийняв чернечий постриг. У вересні 1838 р. був переведений на посаду бакалавра богословських наук Київської духовної академії, дослужився до звання екстраординарного професора богословських наук і члена Конференції КДА, разом з професором Я. Амфітеатровим працювали над посібником з викладання граматики грецької та латинської мов у семінаріях. Однак указом Св. Синоду в 1841 р. піднесений до сану архимандрита і призначений ректором та професором богословських наук Вологодської духовної семінарії, настоятелем Спасо-Прилуцького чоловічого монастиря, що знаходився в с. Прилуки (передмістя Вологди). Того ж року призначений благочинним монастирів Вологодської єпархії. Указом Св. Синоду у 1846 р. переведений на посади ректора і професора богословських наук Чернігівської духовної семінарії, настоятелем Чернігівського Єлецького Свято – Успенського монастиря. На жаль, Афанасій помер на 42-му році життя під час епідемії холери [1, с.184-185].

Близько 30 років (1892-1920 рр.) церковну історію Поділля досліджував Вікул Павло Федорович (1857 – р. см. невід.), протоієрей, церковний педагог та адміністратор, історик-краєзнавець, який народився у с. Собові Рахні Гайсинського повіту Подільської губернії (нині – с. Рахні Гайсинського району Вінницької області) у сім'ї парафіяльного священика. Навчався у Приворотському духовному училищі, Подільській духовній семінарії (1875-1881) та на церковно-історичному відділенні Київської духовної академії (1881-1885). Наприкінці третього курсу захистив кандидатський твір «Київські митрополити як благодійники і покровителі Києво-Богоявленського братства і його школи». Закінчив КДА зі ступенем кандидата богослов'я. З 1885 р. по 1889 р. працював вчителем географії, арифметики, цивільної історії в низці духовних навчальних закладів Грузії, а з 14.05.1889 р. за власним бажанням був переведений до Подільської єпархії та призначений священиком Свято-Успенської церкви містечка Чернівці Ямпільського повіту, рукопокладений у сан ієрея, протягом трьох років виконував низку інших педагогічних та адміністративних обов'язків. У 1892 р. переведений на посаду священика кафедрального собору Казанської ікони Божої Матері (м. Кам'янець-Подільський), а в 1903 р. був рукопокладений у сан протоієрея і протягом 20 років обіймав різноманітні громадські посади в церковних і цивільних управлінських струк-

турах, займався церковно-історичною наукою, опублікував понад 150 публікацій різного жанру, вивчав (часто використовуючи архів Подільської духовної консисторії та неопубліковані матеріали) минуле та сучасне єпархії, її кордони, поділ, ієрархію, місцеві церковні святині та народні релігійні звичаї тощо. Важливим підсумком багаторічної роботи стала розвідка «Подільські архієпископії (1795-1895 рр.)», підготовлена до 100-річчя Подільської єпархії РПЦ. І хоч автор не вийшов за межі синодально-державного висвітлення діяльності правлячих архієреїв Подільської єпархії за перші сто років її існування, проте зумів вперше ґрунтовно проаналізувати їх місце у становленні і розвитку православ'я на Поділлі у складний період глибоких протистоянь із римо-католиками і унітатами, а також в період інкорпорації духовного життя подолян за імперськими та синодальними взірцями [3, с.251].

Терниста доля склалася у випускника і професорського стипендіата Київської духовної академії, церковного діяча і педагога, біблієста, митрополита РПЦ Георгія (в миру – Ярошевський Григорій Антонович (1872-1923). Народився майбутній архієрей у с. Мала Тернівка Ольгопільського повіту Подільської губернії (нині – с. Тернівка Крижопільського району Вінницької області) у сім'ї священника. Після закінчення Подільської духовної семінарії (1886-1893 рр.) навчався у Київській духовній академії (1893-1897 рр.), яку закінчив зі ступенем кандидата богослов'я і впродовж 1897-1898 навчального року перебував у статусі професорського стипендіата кафедри Святого Письма Нового Заповіту. Із 1898 до 1906 р. працював на різних церковних посадах аж до ректора Тульської духовної семінарії і був піднесений до стану архімандрита. 9 червня 1906 року призначений єпископом Каширським, вікарієм Тульської єпархії, а з 01.02.1908 р. – єпископ Прилуцький, вікарій Полтавської єпархії. В 1910 р. переведений на кафедру єпископа Ямбурзького, вікарія Санкт-Петербурзької єпархії. В листопаді 1910 р. до травня 1913 р. обіймав посаду ректора Санкт-Петербурзької духовної академії. В 1913–1916 рр. – єпископ Калузький та Боровський, з 1916 по 1918 рр. – єпископ Мінський та Туровський (з 25.04.1918 р. у сані архієпископа).

Після лютневої революції 1917 р. він не знайшов спільної мови з діячами білоруського національного руху, змушений був перебратися в Петроград, де брав участь в роботі Всеросійського Помісного Собору (серпень 1917 – вересень 1918 р.), очолював Соборний відділ з єпархіального управління. У жовтні 1918 р. взяв участь у Всеукраїнському Православному Церковному Соборі, на початку 1919 р. переїхав в Київ, брав участь у різних церковних структурах. У березні 1919 р. виїхав до Греції, однак після призначення «Тимчасовим Вищим церковним управлінням Південно-Східної Росії» (діяло при Добровольчій армії Денікіна) тимчасовим очільником Харківської єпархії, повернувся до України. З 1920 р. емігрував до Стамбула, побував у Белграді, згодом оселився в монастирях Сербської православної церкви. У лютому 1921 р. був призначений очільником західноєвропейських парафій РПЦ і пе-

реїхав у м. Бар (Італія). Влітку 1921 р. вступив у контакт із польським урядом, який запросив Георгія до Варшави для організації вищого органу управління Православної Церкви у Польщі. В ході консультацій він в письмовому вигляді висловив готовність підтримати автокефалію Православної Церкви в Польщі у випадку, якщо на це буде отримано згоду від Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Беллавіна). Указом Патріарха Тихона та Св. Синоду РПЦ від 11.10.1921 р. призначений тимчасовим очільником Варшавської єпархії та Екзархом Польщі. 30 листопада 1922 р. піднесений до сану митрополита і затверджений на посаді Варшавського єпархіального архієрея. Намагаючись унормувати взаємини між Православною Церквою і польською державою в питанні здобуття незалежності цієї Церкви, підписав розроблені Міністерством сповідань і народної освіти Польщі «Тимчасові правила про взаємини уряду та Православної Церкви в Польщі» (запроваджені з 30.01.1922 р. і діяли до 18.11.1938 р.).

Після арешту Патріарха Тихона в травні 1922 р. Георгій наполіг на пришвидшенні процесу надання автокефалії Православної Церкви в Польщі за умови одержання згоди Вселенського Патріарха та предстоятелів інших Помісних Церков (зокрема й РПЦ, у разі якщо Патріарх повернеться з в'язниці). Протягом 1922 р. при підтримці польського уряду він усунув із деяких кафедр трьох правлячих архієреїв, багатьох парафіяльних священнослужителів, зазнавав Синодальну друкерню, на початку 1923 р. заснував видання друкованого органу «Вісник Православної митрополії в Польщі», планував відкриття богословського факультету у Варшавському університеті. Однак 08.02.1923 р. був застрелений у своїй резиденції колишнім в.о. ректора Холмської духовної семінарії архимандритом Смарангдом (Латишенковим), який був одним з противників автокефалії, за що був заборонений у священнослужінні, що унеможливило його єпископську хіротонію [1, с.365-367].

Варто зазначити, що формально не належачи до єпископату Польської Автокефальної Православної Церкви (ПАПЦ), Георгій активно сприяв триманню Церквою незалежності, що була підтверджена Томосом Вселенського Патріарха від 13.11.1924 р. Тому Георгій увійшов до історії ПАПЦ як її перший предстоятель.

У перереволюційні роки опублікував низку ексегетичних праць і богословсько-психологічних нарисів, підготував докторську дисертацію, опублікував у журналі Вселенського Патріархату «Церковна істина» дві статті грецькою мовою «Святійший Патріарх Тихон – коротка характеристика» та «Становище Російської Церкви за радянської влади» та ін.

Непроста життєва доля склалася у нашого земляка, випускника Київської духовної академії, архієпископа Григорія (в миру Яцковський Гавриїл Улянович), який народився у с. Пільний Мукарів Ушицького повіту Подільської губернії (нині – Дунаєвецького району Хмельницької області). Після закінчення Подільської духовної семінарії (1881-1887 рр.) він три роки працював на різних церковних посадах у Брацлавському повіті, по-

слухником Києво-Печерської Лаври, у 1890 р. прийняв чернечий постриг і в 1890-1894 рр. навчався у Київській духовній академії, яку закінчив зі ступенем кандидата богослов'я. До 1917 р. працював у духовних навчальних закладах Північної Осетії, Томської та Іркутської єпархій. 21.11.1908 р. хіротонісаний у єпископа Козловського, вікарій Тамбовської єпархії, із листопада 1917 р. – єпископ Єлисаветпольський, вікарій Тбіліської єпархії.

17 листопада 1917 р. призначений єпископом Єкатеринбурзьким та Ірбітським, у липні 1918 р. вітав подячним молебнем вступ до міста частин чехословацького корпусу та Сибірської армії. У лютому 1919 р. урочисто вітав у кафедральному соборі Єкатеринбургу «Верховного правителя Росії» адмірала О. Колчака. У 1922 р. піднесений до чину архієпископа, а в серпні 1922 р. був заарештований співробітниками ОДПУ за звинувачення у антирадянській пропаганді в період громадянської війни і був засуджений до 5 років ув'язнення. Покарання відбував у тюрмах Єкатеринбургу і Володимира. Постановою Президії ВЦВК від 21.07.1925 р. був звільнений з-під варті із заміною на відбутого терміну покарання на умовний. За це пішов на співробітництво з чекістами і за підтримки ОДПУ очолив створений ними в Москві «Тимчасову вищу Церковну Раду», що проголосила себе керівним органом РПЦ. 29 січня 1926 р. разом з іншими членами цієї Ради був відсторонений від керівництва єпархією та заборонений у священнослужінні заступником місцеблюстителя Патріаршого престолу митрополитом Сергієм (Страгородським). Це рішення підтвердив ув'язнений патріарший місцеблюститель митрополит Петро (Полянськи). Однак 15.11.1927 р. на передсоборному з'їзді григоріанських єпископів і мирян, ініційованому «Тимчасовою Вищою Церковною Радою», проголошений «митрополитом Свердловським та Уральським». У 1928 р. склав повноваження голови цієї Ради через хворобу. Останні роки життя провів у м. Свердловську, очолюючи місцеву григоріанську єпархію. Помер на 66-му році життя [1, с.403-405].

Важкий життєвий шлях випав на долю Задвірняка Максима Євменовича (1892-1938), навчався в Київській духовній академії, церковний діяч, єпископ Української Автокефальної Православної Церкви, який народився у с. Витягалівка Брацлавського повіту Подільської губернії (нині у складі смт. Тростянець Вінницької області) у сім'ї селянина.

Після закінчення Тульчинського духовного училища (1904–1908 рр.) та Подільської духовної семінарії (1908–1914 рр.) працював священником в с. Летава Кам'янецького повіту, у 1916–1919 рр. навчався у Київській духовній академії (закінчив три курси), після її закриття повернувся на Поділля, служив священником у селах Шидаївка і Кутківці Кам'янецького повіту.

На початку 1920-х рр. підтримав ідею автокефалії Православної церкви в Україні, у 1923 р. був обраний єпископом УАПЦ, служив у Кам'янець-Подільському, із 1925 р. очолював Проскурівську округу УАПЦ. Під час вимушеного саморозпуску

УАПЦ у 1930 р. склав єпископські повноваження. У жовтні цього ж року приєднався до створеної з частини її парафій Української Православної церкви на чолі з архієпископом (із грудня 1930 р. – митрополитом) Іваном Павловським. У 1930–1935 рр. Максим Задвірняк служив священником у с. Мочулинці Городоцького району Вінницької області (нині – Волочиського району Хмельницької області). 26 квітня 1935 р. був заарештований співробітниками Городоцького відділу НКВС і за «активну контрреволюційну шовіністичну церковну діяльність, антирадянську пропаганду» був ув'язнений до 5 років виправно-трудоих таборів. Покарання відбував у таборах Хабаровського краю, працював на будівництві залізниці Хабаровськ – Комсомольськ-на-Амурі, через хворобу був переведений на станцію Болонь цього ж краю, де працював старшим табельником у конторі. Навесні 1938 р. був знову заарештований і обвинувачений у тому, що займався «антирадянською пропагандою і прославляв фашизм». 5 квітня 1938 р. засуджений Трійкою УНКВС у Далекосхідному краї до вищої міри покарання і був розстріляний та похований у розстріляному яру Хабаровського кладовища [4, арк.2-4].

Полікарп (в миру – Радкевич Феодосій Іванович (1795–1867) випускник Київської духовної академії, майбутній єпископ РПЦ, церковний діяч, педагог, перекладач, народився у передмісті Руські Фільварки м. Кам'янець-Подільського у сім'ї священника. Після закінчення в 1819 р. Подільської духовної семінарії (1819–1823 рр.), де здобув ступінь старшого кандидата богослов'я та права отримати ступінь магістра богослов'я за наявності річного терміну служби в духовно-навчальних закладах. Протягом 1823–1828 рр. працював у Волинській та Оренбурзькій духовних семінаріях і 2 січня 1828 р. був піднесений до ступеня магістра богослов'я. Із 1829 по 1843 рр. був ректором і професором богословських наук Могилівської і Смоленської духовних семінарій. Указом Св. Синоду від 02.01.1843 р. був призначений настоятелем Преображенського храму в м. Афіни (Греція), відвідував християнські святині в Єрусалимі, Палестину, Сирію, Аравію, Афон. За власним проханням у 1850 р. переведений на посаду настоятеля Ніжинського Благовіщенського чоловічого монастиря, однак невдовзі, шукаючи усамітнення, виклопотав дозвіл оселитися в Бахчисарайському Свято-Успенському чоловічому скиті – одному з давніх християнських печерних монастирів Криму. Із 02.10.1852 р. керував Балаклавським Свято-Георгієвським чоловічим монастирем біля м. Севастополя. В квітні 1843 р. призначений на посаду єпископа Одеського, вікарія Херсонської єпархії, з 24 березня до 30 вересня 1857 р. очолював російську духовну місію в Єрусалимі, після чого повернувся на вікарну Одеську кафедру.

12.07.1858 р. призначений єпископом Орловським і Севським, постійно опікувався поширенням освіти, розбудовою сільських церковних шкіл, домігся підвищення платні й поліпшення матеріального стану парафіяльних священників, благочинних, службовців духовної консисторії. Полікарп був відомим благодійником, щомісячно грошове утримування цілковито втрачав на добродійність та до-

помогу нужденним. Він постійно опікувався облаштуванням орловського притулку для дівчат-сиріт духовного звання, який сам відкрив в травні 1867 р. Власним коштом утримував у архієрейському домі трьох інвалідів. Зажив слави цілителя і провидця.

Визначним внеском Полікарпа у розвиток російської екзегетики і патрології є російськомовні переклади з грецької «Тлумачної Псалтирі» Євфимія Зігабена, тлумачення «Пісні над піснями» ієромонаха Йоана Ліндійського, «Вибраних слів», Св. Григорія Богослова тощо [1, с.440-441].

Одним з видатних випускників Київської духовної академії був Юхим Сіцінський (Євфимій Йосипович (1859–1937), протоієрей – священнослужитель, історик, краєзнавець, археолог, педагог, громадський діяч, який народився в с. Мазники Летичівського повіту Подільської губернії (нині – Деражнянського району Хмельницької області) у сім'ї священика. Ю. Сіцінський навчався у Кам'янецькому духовному училищі (1870–1875 рр.), Подільській духовній семінарії (1875–1881 рр.) та в Київській духовній академії. На церковно-історичне відділення цього закладу вступив волонтером, закінчив академію маючи академічну заборгованість із церковного права, однак склавши іспит із латинської мови комісії з викладачів КДА, згідно з рішенням ради академії від 21.09.1885 р. отримав диплом кандидата богослов'я. У квітні 1886 р. отримав призначення в Бахматське духовне училище на посаду викладача церковнослов'янської та російської мов, згодом й латинську мову.

З 1889 р. Ю. Сіцінський розпочав церковні служби в Кам'янець-Подільському на різноманітних посадах: священиком у Свято-Миколаївській церкві при тюремному замку (1890), Йоано-Предтеченському храмі (1890), настоятелем Петропавлівської та Свято-Миколаївської церкви при середньому технічному училищі (1907). Протягом цього часу виконував низку єпархіальних обов'язків від бухгалтера управління каси взаємодопомоги Подільської єпархії й управління свічного заводу до тимчасової надштатного члена Подільської духовної консисторії, члена Правління Подільської духовної семінарії, голови Кам'янецького відділення Подільської єпархіальної училищної ради, члена Подільського єпархіального комітету, єпархіального наглядача церковнопарафіяльних шкіл Подільської губернії, був редактором часопису «Подільські єпархіальні відомості» та «Православна Подоля», керував друкарнею Свято-Троїцького братства, активно займався педагогічною діяльністю і обіймав посади заковчителя, члена опікунської ради приватної жіночої гімназії С. Славутинської, вчителя історії України Кам'янець-Подільського середнього технічного училища.

Активно займався науковою та науково-організаційною роботою, особливо церковною історією, був одним з очільників подільського краєзнавства, дійсним членом і секретарем Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, очолив його після перетворення на Подільське історико – археологічне товариство (1903–1921 рр.). У співпраці з М. Яворовським Юхим

Сіцінський редагував VI, VIII, X – XI, самостійно – IX і XII випуски збірника «Праці Подільського єпархіального історико-статистичного комітету». У 1905–1911 рр. брав участь у роботі Комісії з перекладу Четвероєвангелія українською мовою.

В роки Української революції (1917–1921 рр.) був активним учасником автокефального руху, із 15.01.1918 р. входив до складу спеціальної комісії, яка готувала відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету (нині – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, якому 22 жовтня 2018 р. виповнюється 100 років), а після відкриття обіймав посаду настоятеля університетської церкви, створив тут першу на Подолі українську автокефальну релігійну громаду, був членом кількох громадських формувань, викладачем на богословському комітеті, членом Кам'янець-Подільського комітету охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи, членом створеного у 1918 р. Кирило-Мефодіївського братства, членом Ради міністра ісповідань та редактором часопису «Українська Церква» тощо.

Був двічі заарештований: вперше – за обвинуваченням в зв'язку «з правими українсько-шовіністичними кругами» та членстві у Кирило-Мефодіївському братстві (25.03 – 25.06.1921 р.); вдруге – у сфабрикованій справі «Спілки визволення України» (25.08 1929 – 21.04.1930 р.). Правлячий архієрей Пимен (РПЦ) забороняв йому у проведенні богослужінь за те, що Ю. Сіцінський виступав за українізацію Церкви та долучився до автокефального руху і за те, що проводив богослужіння українською мовою. Залишившись після другого арешту без роботи, переїхав до Києва, однак і там йому не вдалося знайти роботу, переїхав до Кам'янця-Подільського (1934 р.), де останні три роки провів у злиднях, без роботи та пенсії, тяжко хворів, двічі пережив інсульт і помер на 79-му році життя.

Юхим Сіцінський був автором понад 200 наукових праць різного жанру. Найвизначніші з них, які не втратили свого значення й понині – це «Матеріали до історії монастирів Подільської єпархії», «Місто Кам'янець-Подільськ. Історичний опис», «Археологічна карта Подільської губернії», «Матеріали до історії церков Подолії», «Парафії і церкви Подільської єпархії» та ін. [1, с.559- 564].

Висновки. Таким чином в статті висвітлено діяльність низки видатних випускників Київської духовної академії – уродженців Подільського краю, яким належить великий внесок у розвиток різних галузей української духовності, культури, науки та мистецтва, започаткування подільського краєзнавства, формування багатьох громадських об'єднань, боротьбу за українізацію та автокефалію Української Православної церкви, розвідок з історії Церкви, археології, богословських трактатів, створення і діяльності друкованих органів, збірників, книг.

Матеріали статті можна використати в курсах історії України, історії релігії, краєзнавства, української та світової культури, у різних виховних заходах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Київська духовна академія в іменах: 1819 – 1924 ; енциклопедія в 2 т. / [упоряд. і наук. ред. М.Л. Ткачук; відп. ред. В.С. Брюховецький]. Т. 1: А–К. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2015. 740 с.: іл.
2. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XLIV. Санкт-Петербург, 1887. № 47154. С. 545-546.
3. Блажевич Ю.І., Балабуст Н.Ю. Церковний історик, краєзнавець, громадський діяч Подільського краю – Павло Вікул // *Перша Чернівецька наукова історико-краєзнавча конференція, присвячена 100-річчю Української революції 1917–1921 рр. (матеріали конференції, 6 жовтня 2017 р.)*. Чернівці–Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. С. 250-252.
4. Центральний державний історичний архів України у Києві. Ф. 711. Оп. 1. Спр. 11144. Арк. 2-4.

Ю. И. Блажевич, Н. Ю. Балабуст, О. И. Блажевич Выпускники Киевской духовной академии – уроженцы Подольского края

В статье на основе издания «Издательского дома Киево-Могилянской академии» энциклопедии «Киевская духовная академия в именах: 1819-1924», в которой помещено более 600 биографических статей, написанных на основании изучения значительного массива источников, в том числе впервые введенных в научный оборот, освещен значительный вклад в становление и развитие православия в Правобережной Украине, инкорпорированной в состав Российской империи после разделов Речи Посполитой, уроженцев Подольского края – студентов Киевской Духовной академии в течение всего периода ее существования. Необходимо отметить, что воспитанники-подольяне этого высшего духовного учебного заведения работали на разных должностях в приходах, монастырях, учебных духовных заведениях (школах, училищах, семинариях, академиях), епархиальных консисториях, архиереями и викарными епископами в украинских городах и селах.

Анализ вышеуказанного издания показал, что в отличие от других энциклопедических изданий, где информацию о выдающихся деятелях представлено в сокращенном варианте, здесь помещено полноформатные биографические статьи с широкими сведениями о лице (от места рождения до всех ступеней образования, тем защищенных выпускных сочинений и диссертаций; места службы или церковного служения; должности; общественные поручения; награды и отличия; обстоятельства и место смерти и погребения и т.п.). К биографической части обязательно прилагался библиографическое описание главных печатных работ, названия архивных учреждений и фондов, опубликованные источники и литература об этом лице и его жизненный путь.

По подсчетам авторов в двухтомном энциклопедическом издании помещены библиографические данные о 22-х представителях Подольского края, которые получали высшее образование в Киевской духовной академии.

В этой статье, учитывая ее ограниченный объем, авторами отражена деятельность лишь 7 выдающихся выпускников КДА – уроженцев Подольской губернии: четверо из них были правящими архиереями, трое – известные церковные и общественные деятели. Дальнейшие исследования будут опубликованы в других статьях. Как установлено авторами, на учебу в начале

1830-х годов попадали исключительно выпускники духовных семинарий Киевского духовного округа, в том числе и с Подольской духовной семинарии. С 1831 года география семинарий расширилась за счет выходцев из российской глубинки – епархий европейской и азиатской части империи, а также с Кавказа и Молдавии. С конца 1830-х годов в состав студентов КДА систематически принимали православных румын, сербов, болгар, черногорцев, греков, сирийцев, японцев. Это давало возможность налаживать тесное общение, а в дальнейшем, плодотворное сотрудничество между представителями различных Поместных Православных Церквей, которые заканчивали Киевскую духовную академию.

В то же время авторы отмечают, что обучение студентов академии носило проимперский характер, во многих случаях было идеологически ангажированным. По замыслу руководителей духовного ведомства России – Священного Синода, главная задача академии высшего уровня (а их в империи было четыре – кроме Киевской, в Москве, Санкт-Петербурге и Казани) – это воспитание добропорядочных и образованных служителей слова Божия, верноподданных и законопослушных граждан империи.

Уроженцы Подолья, которые учились в Киевской духовной академии, в основном были выходцами из бедных многодетных семей преимущественно сельских священников, диаконов, пономарей и т.п., поэтому академический диплом был заветной мечтой, своеобразным пропуском к успешному карьерному росту и достижению высших социальных ступеней. Здесь необходимо отметить, что, начиная с 1869 г., Уставы духовных академий не предъявляли никаких сословных ограничений к поступающим. Главным фактором для вступления было два критерия – православное вероисповедание и завершено обучение в духовной семинарии или в полной классической гимназии (с преподаванием древнегреческого и латинского языков). Поэтому тот из семинаристов, кто стремился продолжить образование в академии, имел чрезвычайно мощный стимул для добросовестного обучения.

Ключевые слова: Киевская духовная академия, студенты, уроженцы Подолья, Российская империя, церковное служение, общественные поручения, научные и церковно-исторические исследования, приходы, учебно-духовные заведения, епархии.

Yury Blazhevich, Nadiia Balabust, Olga Blazhevich

Graduates of Kyiv Theological Academy Born in Podillia Region

This article is based on the information provided in encyclopaedia «Kyiv Theological Academy Names: 1819-1924» published by Kyiv Mohyla Academy Publishing House and which contains more than 600 biographical articles written by studying large array of sources, including those that for the first time were introduced into scientific circulation. It highlights the significant contribution of the Podillia Region natives who were students of Kyiv Theological Academy during the entire period of its existence to the formation and development of Orthodoxy in the Right-Bank Ukraine, which was incorporated into the Russian Empire after the division of Rzecz Pospolita. It should be noted that the students of this high school worked in different positions in parishes, monasteries, primary schools (schools, colleges, seminaries, academies), diocesan consistories, bishops and vicarious bishops in Ukrainian cities and villages. Analysis of the aforementioned publication showed that unlike other en-

cyclopaedias, where information about prominent figures is presented in abbreviated form, this edition provides full biographical articles with broad information about the person (from the birthplace to all levels of education, defended graduation theses, locations of service or church ministry, positions – public orders, awards and distinctions, circumstances and place of death and burial, etc.). The bibliographic description of the main printed works, the names of archival institutions and foundations, published sources and literature on this person and his/her life path make mandatory part of the person's biography. According to the authors' calculations in the two volume encyclopaedic edition there are bibliographic data on 22 representatives of the Podillia region, who obtained higher education at Kyiv Theological Academy.

In this article, taking into account its limited volume, the authors cover the activities of only 7 outstanding Kyiv Theological Academy graduates – natives of Podillia region: four of them were ruling bishops, three – prominent church and public figures. Further research will be published in other articles.

By the way, as discovered by the authors, only the graduates of the seminary of the Kyivan Spiritual District, including Seminary of Podillia, came to study at Kyiv Theological Academy until the early 1830s. Since 1831, the geography of the seminary has expanded thanks to the immigrants from the Russian outskirts – the dioceses of the European and Asian parts of the empire, as well as from the Caucasus and Moldavia. From the end of the 1830s, Orthodox Romanians, Serbs, Bulgarians, Montenegrins, Greeks, Syrians, and Japanese were systematically enrolled in the KSA students. This gave the opportunity to establish close communication, and in the future, fruitful cooperation between representatives of various Local Orthodox Churches who graduated from Kyiv Theological Academy.

At the same time, the authors note that the training of students in the Academy was of an imperial nature, in many cases, was ideologically intertwined. According to the plan of the leaders of the spiritual department of Russia – the Holy Synod, the main task of the higher-level academies (and there were four in the empire, in addition to Kyiv, there were in Moscow, St. Petersburg and Kazan) is the education of the virtuous and enlightened ministers of God's word, loyal and law-abiding citizens of the empire. The natives of Podillia, who studied at the Kyiv Theological Academy, were mostly from poor families with many children, mostly rural peasants, deacons, palmars, etc. Therefore, the academic diploma was a cherished dream, a kind of permission to successful career growth and achievement of higher social stages.

Here it should be noted that since 1869, the statutes of the religious academies did not put forward any restrictions on the status of students who wanted to enter the institution. The main factor for joining was meeting of two criteria – Orthodox faith and completed studies in the theological seminary or in the full classical gymnasium (with the teaching of ancient Greek and Latin languages). So one of the seminarians who sought to continue education at the Academy had an extremely powerful incentive for conscientious learning.

Key words: *Kyiv Theological Academy, students, natives of Podillia, Russian empire, church service, public orders, scientific and church-historical researches, parishes, educational-spiritual institutions, dioceses.*

Отримано: 08.08.2018